

MIROSLAW WOSTAL

ZAGADNIENIA PRAWNE RACHUNKU EKONOMICZNEGO
W ZARZĄDZANIU PRZEDSIĘBIORSTWAMI PAŃSTWOWYMI

I. UWAGI WSTĘPNE

Przeprowadzane dotychczas w naszym kraju reformy systemu zarządzania gospodarką państwową cechowały się fragmentarycznością i niekompleksowością. Cechą charakterystyczną tych częściowych reform było stopniowe ograniczanie szczegółowej regulacji prawnej i jednostronnych form oddziaływania, na rzecz zwiększenia znaczenia oddziaływania pośredniego, tj. za pomocą instrumentów ekonomicznego zarządzania. Zakres stosowania instrumentów ekonomicznych zależał jednak od wielu czynników, przede wszystkim był on związany ze stopniem usamodzielnienia poszczególnych jednostek gospodarczych. Wzrost ich samodzielności znajdował swój wyraz w konkretnych przepisach prawnych, ale nie zawsze był w nich przeprowadzany konsekwentnie. W wielu przypadkach przepisy prawne, stwarzające szersze ramy samodzielności jednostkom gospodarczym, nie znajdowały potwierdzenia w praktyce ich funkcjonowania.

Istotne zmiany w systemie zarządzania gospodarką nakreślone zostały w uchwale VI Zjazdu Partii, która potwierdzając konieczność faktycznego oparcia gospodarki państwowej na jakościowych czynnikach wzrostu gospodarczego, opowiedziała się za rzeczywistym, konsekwentnym oraz kompleksowym zmodernizowaniem systemu funkcjonowania gospodarki, w sposób adekwatny do założeń strategii intensywnego gospodarowania¹.

Stosowanie rachunku ekonomicznego w gospodarce państwowej może się odbywać tylko w ramach określonego systemu zarządzania gospodarką. Rachunek ekonomiczny, jako metoda prowadzenia działalności gospodarczej, stanowi przede wszystkim kategorię ekonomiczną, jest nie tylko integralnym elementem tego systemu, ale także poszczególnych jednostek gospodarczych.

¹ J. Trojanek, *Umowa jako instrument planowania produkcji rynkowej. Studium prawno-gospodarcze*, Poznań 1974, s. 35.

Na obecnym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego naszego kraju wskazuje się m in. na potrzebę doskonalenia metod gospodarowania na wszystkich szczeblach zarządzania gospodarką. Ustalenie jednak rodzaju metod, ich zakresu i treści jest sprawą umowną. Jedną z tych metod jest właśnie rachunek ekonomiczny².

W strategii intensywnego gospodarowania kluczowe znaczenie ma problem makro- i (mikroekonomicznej racjonalności gospodarowania. Ekspozowanie tego problemu oznacza (wdrożenie do praktyki gospodarczej, w szerszym niż dotąd zakresie, rachunku ekonomicznego. Na konieczność konsekwentnego i powszechnego stosowania rachunku ekonomicznego — jako głównej metody i kryterium dokonywania wyboru decyzji gospodarczych — zwraca uwagę uchwała VI Zjazdu Partii, stwierdzając iż wyniki rachunku ekonomicznego powinny być podstawą wszelkich w zasadzie decyzji gospodarczych podejmowanych w skali makro- i mikroekonomicznej przez wszystkie ogniwa planowania i zarządzania³.

Jednakże w obecnym systemie zarządzania gospodarką, w szczególności w praktyce działalności przedsiębiorstw, metoda ta nie jest konsekwentnie realizowana. Jest rzeczą niewątpliwą, że problem rachunku ekonomicznego w warunkach gospodarki socjalistycznej wymaga praktycznego rozwiązania, ale nie wydaje się to możliwe bez równoczesnego rozwiązania licznych związanych z tym problemów o charakterze teoretycznym.

Z bogatej problematyki rachunku ekonomicznego, w niniejszym artykule stanowiącym jedynie głos w dyskusji, omówione zostaną następujące problemy. Po pierwsze, pojęcie rachunku ekonomicznego stosowane w literaturze. Po drugie, pojęcie i podstawy prawne rachunku ekonomicznego. Po trzecie, ukazane zostaną istniejące w systemie zarządzania gospodarką ograniczenia stosowania rachunku ekonomicznego, które powodują, że w praktyce metoda ta nie jest konsekwentnie realizowana. Po czwarte, podjęte zostaną ustalenia czy i ewentualnie, jakie istnieją w obecnym systemie zarządzania gospodarką prawne gwarancje, sprzyjające rzeczywi-

² Z analizy obowiązujących przepisów prawnych wynika, że istnieją cztery podstawowe metody działalności jednostek gospodarczych: metoda planowości, rozrachunku gospodarczego, rachunku ekonomicznego oraz wzajemnego współdziałania. Por. w tym zakresie T. Rabska, *Prawo administracyjne stosunków gospodarczych*, Warszawa—Poznań 1973, s. 151. Inaczej ujmuje kwestie metod J. Kwejt, *Metody i strategia zarządzania przedsiębiorstwem przemysłowym*, Warszawa 1968, s. 51 i n. Por. także J. Starościec, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1969, s. 231.

³ Zagadnienie to znalazło odzwierciedlenie także w uchwale VI Zjazdu Partii, Nowe Drogi 1972, nr 1, s. 159, w której stwierdza się, że należy „wypracować takie środki i instrumenty kierowania, w szczególności ekonomiczne, aby przy zapewnieniu wysokiej skuteczności państwowego działania przestrzegany był rachunek ekonomiczny i samodzielność przedsiębiorstw i rad narodowych”. Por. także Wytoczne KC PZPR na VI Zjazd Partii, wydane nakładem Trybuny Ludu, s. 37 - 38, gdzie stwierdza się, że „wraz z doskonaleniem planowania centralnego musi być podniesiona rola **rachunku** ekonomicznego w całej **gospodarcze**”.

stemu wdrożeniu tej metody do praktyki gospodarczej. Po piąte,; podjęta zostanie też próba wskazania dalszych rozwiązań prawnych, które mogą w przekonaniu autora zapewnić zwiększenie wpływu rachunku ekonomicznego na podejmowanie racjonalnych decyzji gospodarczych.

II. POJĘCIE RACHUNKU EKONOMICZNEGO W LITERATURZE

Metoda rachunku ekonomicznego stosowana jest przez organizacje gospodarcze niezależnie od ustroju i formy własności. W systemie gospodarki kapitalistycznej, w którym występuje prywatna własność środków produkcji i stosunki natury towarowo-pieniężnej, rachunek ekonomiczny służy realizacji preferencji indywidualnych, przy czym wiąże się głównie z jednym bodźcem działania organizacji gospodarczych, jakim jest zysk⁴

Rozwiązania przyjęte w praktyce ustroju (kapitalistycznego) indie mogą być w pełni adekwatne w warunkach gospodarki socjalistycznej, w której w wyniku wprowadzenia społecznej własności środków produkcji i planowego kierowania procesami gospodarczymi, nie występuje zjawisko konkurencji. W konsekwencji racjonalność rozumiana w 'ustroju kapitalistycznym, nie pokrywa się z racjonalnością państwa socjalistycznego. Stąd też rachunek ekonomiczny, będący narzędziem realizacji zasady racjonalnego gospodarowania, uzyskuje nowe znaczenie ze względu na zastąpienie racjonalności prywatnej — ocenianej z punktu widzenia interesu poszczególnych organizacji gospodarczych zainteresowanych maksymalnym zyskiem — racjonalnością ogólnospołeczną. Powoduje to, że zmienia się w tym ustroju rozumienie celu gospodarowania i metody rachunku ekonomicznego: służyć powinna ona przede wszystkim realizacji preferencji społecznych⁵.

Problemem rachunku ekonomicznego jako kategorią ekonomiczną zajmują się przede wszystkim ekoinomiści. Wyrazem zainteresowania, z jakim wśród autorów, spotyka się problematyka dotycząca rachunku ekonomicznego, są liczne publikacje poświęcone temu tematowi. Mimo iż o rachunku ekonomicznym stale mówi się i pisze, brak jest dotąd w nauce ekonomii jednoznacznej definicji oraz ścisłego sprecyzowania treści tej kategorii ekonomicznej. Spotykane w tym zakresie różne (poglądy i definicje) rachunku ekonomicznego nie sprzyjają potrzebie jasnego i jednoznacznego interpretowania tego pojęcia w praktyce gospodarczej.

Rozważania nad instytucją rachunku ekonomicznego podejmowane są także w literaturze prawniczej. Nie została jednakże wypracowana w tym zakresie teoria. Jest to jednak sprawa pilna, bo operujemy pojęciem, które nie jest w literaturze wyjaśnione. Jest to istotne także i z tego po-

⁴ Por. J. Beksiak, *Problemy rachunku ekonomicznego w gospodarce socjalistycznej*, Nowe Drogi 1968, nr 3, s. 34 i n.

⁵ Por. P. Bożyk, *W poszukiwaniu realnego wariantu rachunku ekonomicznego*, Nowe Drogi 1968, nr 6, s. 163.

wadu, iż potocznie przyjmuje się, że rachunek ekonomiczny jest synonimem zasady gospodarowania w ogóle i uważa się, że każda zasiada gospodarowania jest równoznaczna z rachunkiem ekonomicznym⁶.

Elementy rachunku ekonomicznego nie zawsze dadzą się wyraźnie sprecyzować w instytucjach prawnych. Związek ich z metodą rachunku ekonomicznego — jako kategorią ekonomiczną — polega przede wszystkim na tym, że dla realizacji rachunku ekonomicznego konieczne jest istnienie odpowiednich instrumentów (instytucji) prawnych, które dopiero stwarzają warunki jej stosowania. Wprowadzenie rachunku ekonomicznego do ustawodawstwa pociąga więc za sobą konsekwencje w sferze prawa: zobowiązuje w jakimś sensie do dostosowania do jej ekonomicznej treści przepisów prawnych oraz do stworzenia prawnych gwarancji zabezpieczających właściwe stosowanie rachunku ekonomicznego⁷. Podkreślić należy ponadto, że mimo pozornej przeciwstawności rachunku ekonomicznego i form prawnych, zachodzi bardzo ścisły związek między właściwą regulacją prawną, prawnymi formami działania a możliwością stosowania rachunku ekonomicznego.

Jak już wspomniano, treść rachunku ekonomicznego określana jest w literaturze różnie. Jedno z zasadniczych stanowisk zwraca uwagę na dwie istotne cechy tej metody⁸. Bo pierwsze, że w rachunku ekonomicznym chodzi o system mierzenia nakładów i efektów działalności gospodarczej, a nie o jednostronne reguły liczenia oraz po drugie, że rachunek ekonomiczny jest podstawą podejmowania racjonalnych decyzji gospodarczych.

Inne natomiast zasadnicze stanowisko upatruje istotę rachunku ekonomicznego w zestawieniu nakładów, jakie społeczeństwo czy jednostka gospodarcza ponosi w związku z produkcją różnych wyrobów, a następnie na porównywaniu tych nakładów z wynikami, w celu dokonania wyboru najkorzystniejszej decyzji gospodarczej spośród wielu możliwych⁹.

⁶ Zob. A. Melich, *Rachunek ekonomiczny w socjalizmie. Podstawy teorii racjonalnego gospodarowania*, Warszawa 1971, s. 128.

⁷ Regulacja prawna potrzebna jest dlatego, że brak jest bodźców dla stosowania rachunku ekonomicznego (w kapitalizmie stosowanie zasady racjonalnego gospodarowania odbywa się samoczynnie poprzez rynek). W związku z tym za pomocą przepisów prawnych zmusza się niejako jednostki gospodarcze do określonego działania zgodnego z interesem ogólnospołecznym. Stąd stosowanie w wielu przypadkach odgórnych nakazów czy zakazów przez jednostki nadrzędne w stosunku do podporządkowanych.

⁸ Przedstawicielem tego stanowiska w literaturze jest przede wszystkim A. Melich, *Rachunek ekonomiczny...*, s. 135 i n., według którego rachunek ekonomiczny jest to „system obejmujący zespół metod umożliwiających zestawienie logicznie zwartych i realnych programów (wariantów) rozwiązań zadań gospodarczych oraz wybieranie z nich alternatywy w danych warunkach względnie optymalnej z punktu widzenia określonego kryterium celu jako podstawy umożliwiającej podejmowanie racjonalnych decyzji ekonomicznych”.

⁹ Przedstawicielami tego stanowiska m.in. są: R. Chyliński, *Spoleczna treść ra-*

Z przedstawionych przykładowo definicji rachunku ekonomicznego wynika, że w istocie nie różnią się one od siebie. Wydaje się, że formułowane definicje, ujmując to samo zagadnienie, eksponują bądź podkreślają różne cechy, jako szczególnie charakterystyczne dla tej kategorii ekonomicznej. W moim przekonaniu elementem wspólnym dla wyżej wymienionych definicji jest to, (że w rachunku ekonomicznym poszukuje się rozwiązań najlepszych (optymalnych) albo do nich zbliżonych, w celu uzyskiwania najwyższych efektów ekonomicznych. Natomiast elementem różniącym jest problem, czy rachunek ekonomiczny to system, obejmujący zespół metod, zestawienie lub porównywanie nakładów i wyników gospodarowania czy właśnie jedna z metod działania.

W literaturze wskazuje się ponadto, że w zależności od roli, jaką ma spełniać rachunek ekonomiczny, przypisuje mu się następujące podstawowe cechy: optymalności, wariantowości, dualności i kompleksowości¹⁰. Szczegółowa analiza tych cech nie mieści się jednak w ramach tego artykułu.

III. POJĘCIE I PODSTAWY PRAWNE RACHUNKU EKONOMICZNEGO

Przy podejmowaniu decyzji gospodarczych istotne znaczenie mają — poza czynnikami natury ekonomicznej — również czynniki natury prawnej. Związane jest to z tym, że w momencie podejmowania decyzji gospodarczych muszą być wzięte pod uwagę skutki ekonomiczne¹¹, jakie może ona wywołać w skali poszczególnych jednostek gospodarczych, jak i w skali gospodarki narodowej. Niezbędna staje się zatem ingerencja prawna i ujęcie kategorii ekonomicznej w treść prawną, co jest szczególnie charakterystyczną cechą naszego systemu zarządzania gospodarką.

chunku ekonomicznego, Nowe Drogi 1972, nr 8, s. 73 - 79, który przez „rachunek ekonomiczny rozumie zestawienie nakładów i wyników gospodarowania mające na celu podjęcie racjonalnej decyzji gospodarczej lub sprawdzenie czy dokonane działanie było racjonalne”; S. Kurowski, *Rachunek ekonomiczny na szczeblu pojedynczego podmiotu gospodarczego. Teoria ogólna*, Ekonomista 1972, nr 2, s. 288 - 290., według którego: „istota rachunku ekonomicznego sprowadza się do porównywania różnych alternatyw programów działania gospodarczego, złożonych z nakładów i efektów w celu wyboru alternatywy lepszej”. Teoretykiem, który łączy w definicji rachunku ekonomicznego cechy obu wymienionych wyżej grup stanowisk jest W. Wilczyński, *Rachunek ekonomiczny a mechanizm rynkowy*, Warszawa 1965, s. 34, zdaniem którego rachunek ekonomiczny jest to „system mierzenia nakładów i efektów działalności gospodarczej, zapewniający prawidłową ich wycenę ze społecznego punktu widzenia oraz sprzyjający podejmowaniu racjonalnych decyzji ekonomicznych zmierzających do minimalizacji nakładów i maksymalizacji efektów użytkowych”.

¹⁰ W literaturze problem ten m.in. omawiają: A. Melich, *System rachunku ekonomicznego w socjalizmie*, Życie Gospodarcze 1972, nr 47, s. 2 oraz S. Kluszczyński, *Metody i zasady badania efektywności ekonomicznej projektów inwestycyjnych*, Warszawa 1971, s. 5. Skrypt wydany przez PTE.

¹¹ Element ten nie jest w moim przekonaniu podkreślany przez ekonomistów.

Metodzie rachunku ekonomicznego nadano rangę prawną. Pojęcie to wprowadzono w ustawodawstwie, w wytycznych stanowiących załącznik do uchwały nr 224 Rady Ministrów¹². Od tego czasu pojęcie rachunku ekonomicznego pojawia się coraz częściej i w innych przepisach prawnych, a w szczególności w przepisach dotyczących inwestycji. Z prawnego punktu widzenia dla określenia metody rachunku ekonomicznego istotne znaczenie mają właśnie cytowane wytyczne, stanowiące załącznik do uchwały nr 224 Rady Ministrów. Zawarte jest w nich jedno z najbardziej szczegółowych wyjaśnień, co należy rozumieć pod pojęciem rachunku ekonomicznego oraz określenie różnych jego form¹³. Wytyczne zobowiązują też do racjonalnego gospodarowania w celu osiągnięcia optymalnych efektów ekonomicznych i społecznych oraz ustalają w tym zakresie wiążące zasady.

Zgodnie z § 2 pkt 4 wytycznych przez rachunek ekonomiczny rozumie się „ogół czynności obliczeniowych i analitycznych (np. rachunkowych, ekonometrycznych, bilansowych, porównawczych, dotyczących kosztów, wyników, cen, okresów amortyzacji), zmierzających do określenia celowości gospodarczej oraz stopnia opłacalności zamierzonego przedsięwzięcia, w szczególności polegających na ustaleniu i obliczeniu jego składników (wartościowych, ilościowych) oraz porównywaniu przewidywanych nakładów (wydatków) i efektów, ustaleniu — w miarę potrzeby — różnych wariantów rozwiązania dla tego samego przedsięwzięcia i uzasadnienia wyboru najkorzystniejszego (optymalnego) w danych warunkach, w celu powzięcia przez uprawniony do tego organ odpowiedniej decyzji: za wariant optymalny należy przy tym uważać rozwiązanie najbardziej racjonalne, pozwalające na osiągnięcie maksymalnej korzyści gospodarczej z określonych środków lub określonej korzyści z minimalnych środków — przy zabezpieczeniu interesu ogólnospołecznego i podporządkowaniu mu interesów indywidualnych lub grupowych”.

Metoda rachunku ekonomicznego obowiązuje wszystkie podmioty w całym pionie resortowym, jak i w gospodarce terenowej¹⁴. Obowiązuje

¹² Uchwała nr 224 Rady Ministrów z dnia 29 VII 1964 r. w sprawie postępu ekonomicznego i organizacji służb ekonomicznych (Mon. Pol. 1964, nr 55, poz. 260, zm: Mon. Pol. 1972, nr 13, poz. 90). W moim przekonaniu definicja rachunku ekonomicznego zawarta w przepisach tej uchwały jest szersza od definicji rachunku ekonomicznego formułowanych w literaturze ekonomicznej. Z przepisów wynika, że rachunek ekonomiczny to nie tylko rezultat kalkulacji na podstawie przesłanek natury ekonomicznej, bowiem obejmuje też sprawdzenie potrzeby społecznej podjęcia określonej decyzji (przed wskazaniem decyzji optymalnej gospodarczo koryguje się ją w ramach działań przewidzianych rachunkiem ekonomicznym tak, aby była uzasadniona względami społecznymi).

¹³ Przepisy § 4 wytycznych wprowadzają i określają następujące formy rachunku ekonomicznego, a mianowicie: rachunek ekonomiczny uproszczony, kompleksowy i makroekonomiczny.

¹⁴ T. Rabska, *Prawo administracyjne stosunków...*, s. 153.

zatem przedsiębiorstwa państwowe, jak i ich jednostki nadrzędne, terenowe organy administracji państwowej a także organy naczelne — przede wszystkim ministrów. Ma więc zastosowanie na wszystkich szczeblach zarządzania gospodarką państwową. Stosowanie rachunku ekonomicznego nie jest zatem wyłącznie udziałem przedsiębiorstwa państwowego, jednakże głównie w nim sprawdzana jest ostatecznie jego prawidłowość. W przedsiębiorstwie metoda ta stosowana wraz z metodą planowości, rachunku gospodarczego i wzajemnej współpracy wszystkich podmiotów, przesądza o charakterze działalności przedsiębiorstwa państwowego¹⁵.

Rachunek ekonomiczny, mimo że został włączony do 'ustawodawstwa dopiero w zdecentralizowanym systemie zarządzania gospodarką, miał również zastosowanie w scentralizowanym systemie zarządzania gospodarką. Najogólniej mówiąc, możliwość kierowania się przez jednostki gospodarcze rachunkiem ekonomicznym na różnych szczeblach zarządzania zależy od przyjętego systemu zarządzania gospodarką.

I tak w strukturze centralizacji, prowadzenie rachunku ekonomicznego należy do organów zarządzających całą gospodarką. Możliwość kierowania się przez przedsiębiorstwa państwowe rachunkiem ekonomicznym w skali makroekonomicznej zostaje ograniczona do niewielu decyzji gospodarczych, pozostawionych swobodnemu uznaniu tym jednostkom¹⁶. Natomiast w strukturze decentralizacji zarządzania gospodarką możliwość kierowania się przez przedsiębiorstwa państwowe rachunkiem ekonomicznym odpowiednio¹ się rozszerza. Związane jest to przede wszystkim ze stosowaniem przez jednostki nadrzędne nad przedsiębiorstwami w większej niż dotychczas 'mierze form oddziaływania ekonomicznego¹⁷. Należy jednak podkreślić, że cele poszczególnych przedsiębiorstw ustalone w 'wyniku kierowania się przez nie rachunkiem ekonomicznym, podporządkowane są wytycznym celu ogólnospołecznego i mają w stosunku do niego charakter konkretyzujący.

Przyjęcie zatem odpowiednich rozwiązań w zakresie systemu zarządzania gospodarką ma doniosły wpływ na zakres stosowania rachunku ekonomicznego przez przedsiębiorstwa państwowe. Jak bowiem z powyższego wynika, metoda rachunku ekonomicznego wymaga przy jej stosowaniu dość dużej samodzielności przedsiębiorstw państwowych, przy czym związana jest z szerszym wykorzystaniem instrumentów ekonomicznych w gospodarce państwowej.

¹⁵ T. Rabska, *Zarządzanie gospodarką narodową*, Poznań 1969, s. 79.

¹⁶ W. Wilczyński, *Rachunek ekonomiczny...*, s. 37. Por. także N. Gajl, *Systemy finansowe przedsiębiorstw uspołecznionych*, Warszawa 1970, s. 116.

¹⁷ Termin „instrumenty ekonomicznego oddziaływania” jest bardzo kontrowersyjny. Np. zdaniem B. Glińskiego, *Wybrane problemy stosowania instrumentów ekonomicznych zarządzania*, Gospodarka Planowa 1972, nr 4, s. 193, „pod określeniem ekonomicznych instrumenty kierowania rozumie się zespół narzędzi oddziaływania na wybór, inicjatywę i decyzje organizacji gospodarczych wykorzystujących środki i kategorie ekonomiczne”.

Obowiązek stosowania rachunku ekonomicznego dotyczy decyzji indywidualnych, a nie aktów generalnych, chociaż przepisy prawne wprost tego nie wyrażają. Można to wnosić również z tego, że analizie ekonomicznej nie podlegają te przedsięwzięcia gospodarcze, dla których obowiązuje tzw. „stały reżim ekonomiczny”, tzn. według § 2 pkt 14 wytycznych „stały przepis określający zasady oszczędnego i efektywnego gospodarzo przeprowadzenia określonego rodzaju typowych lub powtarzających się przedsięwzięć [...]”¹⁸. Skoro przepisy mówią o decyzjach, to nasuwa się pytanie, czy można go stosować przy zawieraniu umów cywilnoprawnych i podejmowaniu działań faktycznych? Problem ten jest chyba co najmniej dyskusyjny.

Dyrektor przedsiębiorstwa państwowego powinien uwzględniać przy podejmowaniu decyzji gospodarczej wyniki kalkulacji ekonomicznej. Szczególnie istotne znaczenie ma dla dyrektora przedsiębiorstwa działalność służby ekonomicznej, będącej komórką o charakterze doradczym, przeprowadzającej kalkulację ekonomiczną. W przypadku podjęcia i wykonania decyzji wbrew ustaleniom służby ekonomicznej oraz decyzji jednostki nadrzędnej, postępowanie dyrektora przedsiębiorstwa państwowego uznawane jest za wykraczające poza granice dopuszczalnego ryzyka i podlega odpowiedzialności karnej, określonej w art. 217 kodeksu karnego z 1969 r.¹⁹ W praktyce jednak rzadko zdarza się, aby dyrektor, wbrew ustaleniom służby ekonomicznej, podjął decyzję o realizacji określonego przedsięwzięcia gospodarczego. Ryzyko wyrządzenia szkody i związanej z tym odpowiedzialności prawnej, skłania dyrektora do dostosowania treści zamierzonej decyzji do ustaleń służby ekonomicznej²⁰.

Jak już zaznaczono, przepisy prawne nakładają obowiązek przeprowadzania rachunku ekonomicznego przede wszystkim w zakresie inwestycji²¹. Uzasadnione jest to szczególnie potrzebami i tempem rozwoju szeregu ważnych zadań społeczno-ekonomicznych w gospodarce narodowej. Stąd też stosowanie w tym zakresie rachunku ekonomicznego ma umożliwić ocenę każdego z przedsięwzięć inwestycyjnych i pozwolić na

¹⁸ Zob. T. Rabska, *Problematyka wydawania decyzji gospodarczych „wewnętrznych”*, RPEiS 1969, nr 3, s. 75.

¹⁹ Aktualnie w sprawach uregulowanych uchwałą nr 49 Rady Ministrów z dnia 18 II 1972 r. w sprawie rozszerzenia uprawnień dyrektorów państwowych przedsiębiorstw przemysłu kluczowego i dyrektorów ich zjednoczeń (Mon. Pol. 1972, nr 13, poz. 90), nie stosuje się § 11-22 wytycznych w sprawie prac nad postępowaniem ekonomicznym w gospodarce uspołecznionej, stanowiących załącznik do cytowanej uchwały nr 224 Rady Ministrów.

²⁰ Zob. Z. Niedbała, *Dyrektor przedsiębiorstwa państwowego. Stanowisko prawne w świetle zasady jednoosobowego kierownictwa*, Poznań 1973, s. 41.

²¹ Zob. § 6 ust. 1 i 2 uchwały nr 38 Rady Ministrów z dnia 24 II 1973 r. w sprawie wzmocnienia dyscypliny inwestycyjnej oraz stosowania środków ekonomicznych i finansowych usprawniających proces inwestowania w jednostkach państwowych (Mon. Pol. 1973, nr 11, poz. 63).

podjęcie racjonalnej decyzji gospodarczej, tj. dokonanie wyboru jednego z możliwych wariantów inwestycyjnych, najbardziej opłacalnego ekonomicznie.

Efektywność ekonomiczno-społeczna procesu inwestowania zależy min. od parametrów techniczno-ekonomicznych realizowanych wariantów inwestycyjnych, wybranych przy zastosowaniu rachunku efektywności ekonomicznej. Jest to już jednak tendencja rozwijająca różne formy rachunku ekonomicznego²².

Należy podkreślić, że rachunek ekonomiczny występuje w przepisach prawnych nie tylko jako podstawa podejmowania decyzji gospodarczych (przed podjęciem decyzji o danym przedsięwzięciu gospodarczym lub w czasie realizacji już podjętych decyzji), ale także jako jedno z kryteriów przeprowadzania kontroli działalności gospodarczej²³. W tej kwestii istotne znaczenie mają przepisy uchwały nr 191 Rady Ministrów²⁴, które określają, jakie kryteria powinny być brane pod uwagę w procesie kontroli. Zgodnie z § 1 pkt 3 tej uchwały badania i oceny powinny być dokonywane z punktu widzenia takich kryteriów, jak: sprawności organizacji, celowości, gospodarności (tj. efektywności realizacji procesów gospodarczych), rzetelności i legalności działania (tj. zgodności działania z przepisami prawnymi).

Zasadnicze znaczenie w omawianej kwestii ma kryterium gospodarności działania. Najogólniej mówiąc gospodarność działania polega na optymalnym w (konkretnych warunkach realizowaniu zadań określonych w -obowiązującym planie gospodarczym, z zachowaniem cen, norm i stawek, przy jednoczesnym optymalnym wykorzystaniu środków trwałych i obrotowych, funduszy własnych i kredytów, będących w dyspozycji kontrolowanej organizacji gospodarczej. Wyrazem gospodarności jest zatem rachunek ekonomiczny przeprowadzony po wykonaniu decyzji, polegający na ustaleniu stopnia zgodności wyników z zamierzeniami oraz wyciągnięciu wniosków z odchyień na przyszłość.

Na podstawie dotychczas przeprowadzonych rozważań należy z prawnego punktu widzenia traktować rachunek ekonomiczny, jako określoną

²² Por. zarządzenie Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dnia 28 X 1971 r. w sprawie trybu przedstawiania wniosków lokalizacyjnych oraz zasad rachunku efektywności ekonomicznej lokalizacji inwestycji (Mon. Pol. 1971, nr 55, poz. 361); uchwałę nr 109 Rady Ministrów z dnia 29 V 1971 r. w sprawie lokalizacji inwestycji (Mon. Pol. 1971, nr 31, poz. 198) oraz uchwałę nr 173 Rady Ministrów z dnia 12 VII 1974 r. w sprawie oceny ekonomicznej efektywności inwestycji i innych zamierzeń rozwojowych (Mon. Pol. 1974, nr 28, poz. 164).

²³ J. Gnoiński, *Rachunek ekonomiczny w systemie zarządzania gospodarką narodową*, Kontrola Państwowa 1972, nr 6, s. 23, gdzie autor wymienia rachunek ekonomiczny wstępny, bieżący i wynikowy.

²⁴ Uchwała nr 191 Rady Ministrów z dnia 10 IX 1971 r. w sprawie resortowej kontroli działalności gospodarczej państwowych jednostek organizacyjnych (Mon. Pol. 1971, nr 48, poz. 309).

metodę prowadzenia działalności gospodarczej przez wszystkie jednostki organizacyjne państwa, wyrażającą się szczególnie w sposobie podejmowania racjonalnych decyzji gospodarczych. Zastosowany więc być może przy podejmowaniu konkretnych działań i rozstrzygnięć.

Racjonalny wybór, przy założeniu, że staje się »on« podstawą rachunku ekonomicznego, wiąże się z teorią podejmowania decyzji, opartej z kolei na zasadach prakseologii. Związki te uważa się za tak ścisłe, że często identyfikuje się rachunek ekonomiczny z teorią podejmowania decyzji, sądząc że ta ostatnia wyczerpuje problematykę rachunku ekonomicznego. Nie jest to jednak słuszne²⁵. Rachunku ekonomicznego nie można identyfikować (utożsamiać) z samą decyzją gospodarczą, gdyż jest on tylko przesłanką, a niekiedy zaledwie jedną z wielu przesłanek umożliwiających podejmowanie decyzji gospodarczych²⁶.

IV. OGRANICZENIA RACHUNKU EKONOMICZNEGO

Rachunek ekonomiczny powinien stać się głównym narzędziem racjonalnego gospodarowania. Za pomocą rachunku ekonomicznego następuje bowiem bezpośrednia 'konfrontacja poniesionych nakładów z uzyskanymi w ich wyniku efektami. Dlatego też powinien on poprzedzać i towarzyszyć w zasadzie wszelkim procesom gospodarczym²⁷, stąd jego istotne znaczenie w systemie zarządzania gospodarką narodową.

Umiejętne posługiwanie się rachunkiem ekonomicznym powinno przyczynić się do rozwiązywania wielu ważnych problemów gospodarczych. Znaczenie i użyteczność rachunku ekonomicznego zależy od tego, w jakim stopniu na każdym szczeblu zarządzania gospodarką jest on podstawą przy podejmowaniu decyzji oraz od poprawności samego rachunku. W szczególności zaś rachunek ekonomiczny musi być brany pod uwagę przez przedsiębiorstwa państwowe w toku ich bieżącej działalności, w celu podejmowania decyzji gospodarczych co do opłacalności poszczególnych przedsięwzięć, wyboru odpowiedniego asortymentu, wielkości, (rodzaju

²⁵ W tej kwestii por. w szczególności A. Melich, *Rachunek ekonomiczny ...*, s. 53.

²⁶ Pod pojęciem decyzji gospodarczej rozumiem indywidualne akty jednostronne, wyrażające wolę jednostki wydającej ten akt, oparte na upoważnieniu zawartym w przepisach prawnych (wyraźnie sprecyzowana podstawa prawna lub norma ogólnokompetencyjna) wiążące adresatów i z uwagi na specyficzny charakter nie podlegające przepisom proceduralnym zawartym w kodeksie postępowania administracyjnego. W świetle obowiązujących przepisów prawnych można mówić niejako o podwójnej podstawie decyzji gospodarczych: prawnej i ekonomicznej, o podstawie traktowanej jednak zawsze łącznie, uzupełniającej się a nie przeciwstawnej. Decyzja gospodarcza może być wydana zatem tylko na podstawie obowiązującego przepisu prawnego oraz określonej kalkulacji ekonomicznej.

²⁷ Zdaniem J. Beksiaka, *Problemy rachunku...*, op. cit., s. 34 za pomocą rachunku ekonomicznego społeczeństwo socjalistyczne nie może rozwiązać wszystkich gospodarczych, a tym bardziej społecznych kwestii, jakie przed nim stoją.

i skuteczności inwestycja, lokalizacji inwestycji, efektywności handlu zagranicznego itp.

Tymczasem w praktyce gospodarczej metoda rachunku ekonomicznego nie jest konsekwentnie realizowana przy podejmowaniu decyzji gospodarczych, w szczególności przez przedsiębiorstwa państwowe, mimo że uchwała nr 224 Rady Ministrów w sposób absolutnie jednoznaczny nakłada na wszystkie podmioty taki obowiązek. Wynika to z szeregu przyczyn. Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest ciągle istniejące tak prawne, jak i faktyczne podporządkowanie przedsiębiorstw jednostce nadrzędnej²⁸. Szczegółowa analiza przepisów prawnych prowadzi do wniosku, że takie podstawowe funkcje zarządzania branżą, jak: organizowanie, planowanie, polityka personalna i płacowa, ogólne kierownictwo branżą oraz kontrola i nadzór, skupione są w zjednoczeniu. Natomiast w podległych zjednoczeniu przedsiębiorstwach skupione jest bieżące kierownictwo sprawowane w ramach ustalonych przez przepisy prawne. W konsekwencji więc zarówno w działalności eksploatacyjnej, jak i inwestycyjnej przedsiębiorstw mamy do czynienia ze znacznymi ograniczeniami. Właściwym szczeblem podejmowania decyzji gospodarczych są w licznych przypadkach jednostki nadrzędne przedsiębiorstw. Potwierdza to w pełni obserwacja praktyki gospodarczej. Ograniczanie jednak w różnych formach samodzielności przedsiębiorstw ogranicza również metodę rachunku ekonomicznego, bowiem niedostateczna jest możliwość przeprowadzania zróżnicowanych kalkulacji i wyboru spośród różnych wariantów decyzji gospodarczych.

Inną z przyczyn tego stanu rzeczy jest posiadanie przez przedsiębiorstwo niedostatecznego (niezbędnego) zasobu informacji (danych) do stosowania rachunku ekonomicznego w momencie podejmowania, decyzji, aby móc wyeliminować w najszerszym stopniu niepewność co do przyszłych konsekwencji podjętej decyzji. Oczywiście w praktyce całkowite wyeliminowanie takiej niepewności jest niemożliwe²⁹.

Kolejną przyczyną jest nie najlepsza sytuacja w dziedzinie parametrów rachunku ekonomicznego, którymi są przede wszystkim ceny, a następnie stawki i normy płacowe, stopy oprocentowania, taryfy, koszty itd. Dzięki nim następuje porównywanie nakładów i wyników działalności gospodarczej. Stąd też dla posługiwania się rachunkiem ekonomicznym w gospodarce, a w szczególności w przedsiębiorstwie, nie jest obojętne, jaki układ cen, taryf oraz rachunek kosztów itd. zostanie zastosowany w porównaniu nakładów z wynikami. Tak więc jeszcze nienależyte uregulowanie tych kwestii w naszej gospodarce rzutuje oczywiście na prawidłowe stosowanie rachunku ekonomicznego.

²⁸ M. Wostal, *Charakter prawny form oddziaływania zjednoczenia na przedsiębiorstwa państwowe*, Warszawa—Poznań 1975, s. 167.

²⁹ J. Gnoiński, *Rachunek ekonomiczny...*, op. cit., s. 25.

Inną z przyczyn jest brak wyraźnego 'określenia w przepisach prawnych sprawy stosunków między zjednoczeniem a podległymi mu przedsiębiorstwami, w szczególności w zakresie form działania i trybu wydawania decyzji gospodarczych. W konsekwencji nie można zapewnić ochrony interesów prawnych przedsiębiorstw państwowych i przejścia w szerszym zakresie na instrumenty ekonomicznego oddziaływania.

V. GWARANCJE PRAWNE REALIZACJI RACHUNKU EKONOMICZNEGO

Rachunek ekonomiczny jest obowiązkową metodą prowadzenia działalności gospodarczej przez wszystkie podmioty (istnieje w tym zakresie obowiązek prawny). Rola prawa powinna nie tylko polegać na wprowadzeniu tej metody w życie, ale także na ustaleniu i wprowadzeniu pewnych instytucji prawnych, zapewniających właściwe stosowanie, a co ważniejsze, wykorzystanie nowoczesnego rachunku ekonomicznego, aby min. w ten sposób zapewnić sprawniejsze funkcjonowanie gospodarki.

W tym zakresie przedsiębiorstwa zostały wyposażone przede wszystkim w osobowość prawną. Znaczenie osobowości prawnej dla działalności przedsiębiorstwa przejawia się w tym, że rozszerza ona strefę działalności tej jednostki na stosunki cywilnoprawne (podejmują działalność we własnym imieniu). Podkreślić należy jednak, że sam fakt przyznania przedsiębiorstwu osobowości prawnej nie wyklucza jeszcze ingerencji jednostki nadrzędnej w treść stosunków umownych zawieranych przez przedsiębiorstwo, wyklucza natomiast możliwość zawierania przez jednostkę nadrzędną umowy za jednostkę podporządkowaną ze skutkiem dla tej ostatniej.

W tym zakresie osobowość prawna podbudowuje decentralizację w zarządzaniu gospodarką, gdyż umożliwia zwiększenie stopnia samodzielności działania przedsiębiorstwom³⁰. W osobowości prawnej można więc widzieć środek osłabiający skutki rygorów podporządkowania jednostek gospodarczych „w pionie”. W obecnym jednak czasie osobowość prawna chroni przedsiębiorstwo tylko w pewnym zakresie przed ingerencją jednostki nadrzędnej. W związku z tym przedsiębiorstwu muszą być zapewnione równocześnie pewne kompetencje administracyjnoprawne, które będzie realizowało ono z wyłączeniem innych podmiotów, w zakresie ustalonym w przepisach prawnych. Stanowiąc mają więc one dodatkową gwarancję prawną dla prawidłowego stosowania metody rachunku ekonomicznego. Zakres przyznanych przedsiębiorstwu kompetencji był jednak do niedawna niewystarczający.

Jak z tego wynika, dotychczasowy system zarządzania gospodarką nie wpływał dostatecznie pobudzająco na podejmowanie prawidłowych decyzji

³⁰ Zob. T. Rabska, *Przedsiębiorstwo państwowe jako podmiot administracji gospodarczej*, Poznań 1966, s. 224.

gospodarczych i prowadzenie w przedsiębiorstwie rachunku ekonomicznego.

Podkreślić należy, że w szczególności w uchwale nr 383 Rady Ministrów³¹ widać tendencję do ograniczenia przyjmowanej w gospodarce zasady (wynikającej z przepisów dekretu z 26 X 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych) domniemania ogólnej kompetencji zjednoczenia w stosunku do podległych mu przedsiębiorstw państwowych. Na uwagę zasługuje tu przede wszystkim § 8 ust. 5 tej uchwały, który ogranicza w pewnym stopniu wskazaną wyżej zasadę, przez (ustalenie kompetencji poszczególnych organów zjednoczenia, zwłaszcza jego naczelnego dyrektora.

Wydaje się, że m in. na skutek zmian systemowych w gospodarce powinna zwiększać się samodzielność przedsiębiorstw, tworząc w (ten sposób warunki do ponoszenia przez nie pełnej odpowiedzialności za stan gospodarowania i podejmowane decyzje gospodarcze. Stąd też za celowe i słuszne należy uważać tendencje widoczne w przeprowadzanych (reformach systemu zarządzania gospodarką, które zwiększają kompetencje dyrektorów przedsiębiorstw w zakresie podejmowania samodzielnych decyzji gospodarczych na podstawie przeprowadzonego rachunku, ekonomicznego. Mam tu na myśli dalsze próby zwiększenia samodzielności przedsiębiorstw na podstawie uchwały nr 49 Rady Ministrów³², zwanej „kartą praw i obowiązków dyrektorów”, będącej wstępnym przygotowaniem do kompleksowych rozwiązań. Jednym z jej celów była likwidacja nadmiernego skrępowania przedsiębiorstw wskaźnikami dyrektywnymi, hamującymi inicjatywę społeczną, ograniczającymi poczucie odpowiedzialności przedsiębiorstw za właściwe ustalanie planu i obniżającymi w rezultacie efektywność gospodarki socjalistycznej. Uchwała ta ogranicza i wyraźnie określa, jakie wskaźniki dyrektywne planów (rocznych mogą być stosowane w ramach resortu gospodarczego.

Wskazać należy, że kompetencje zjednoczeń ograniczone są generalnym zastrzeżeniem zawartym w art. 21 ust. 1 dekretu o przedsiębiorstwach państwowych, w myśl którego działalność zjednoczeń nie może naruszać ustalonej prawnie samodzielności zgrupowanych w nim przedsiębiorstw (§ 9 ust. 1 uchwały nr 383). Przyjmuje się, że granicę (samodzielnej działalności przedsiębiorstwa wyznaczają: z jednej strony przyznany przedsiębiorstwu zakres własnych kompetencji, z drugiej zaś zakres kompetencji zjednoczenia. W tych więc wyznaczonych ramach, przedsię-

³¹ Uchwała nr 383 Rady Ministrów z dnia 7 XII 1966 r. w sprawie zasad organizacji i funkcjonowania zjednoczeń przemysłowych (Mon. Pol. 1966, nr 69, poz. 327 z późn. zmianami).

³² Uchwała nr 49 Rady Ministrów z 1972 r. Por. także Z. Rzepka, *O rozszerzeniu uprawnień i obowiązków dyrektorów przedsiębiorstw i zjednoczeń*, PUG 1972, nr 5, s. 154.

biorstwo ma samodzielnie organizować i prowadzić swą działalność (art. ,1 ust. 2 dekretu).

Należy jednakże podkreślić, że postanowienia uchwały nr 383 Rady Ministrów o zjednoczeniach (a także uchwały nr 49 Rady Ministrów) nie ustalają zakresu kompetencji zgrupowanych przedsiębiorstw wobec zjednoczenia (nie były w tym celu wydane), odsyłając w sposób wyraźny w tej kwestii do statusu zjednoczenia. Tymczasem zakres kompetencji przedsiębiorstw państwowych nie jest określony w statutach. Ten stan faktyczny wskazuje na celowość skodyfikowania rzeczywiście istniejących kompetencji przedsiębiorstwa, wyznaczających granice jego samodzielności.

W jednostkach inicjujących, działających na podstawie «nowych kompleksowych zasad systemu ekonomiczno-finansowego, podstawowym kryterium oceny działalności gospodarczej jest przyrost zysku. Ekspozowanie znaczenia wyniku finansowego, z równoczesnym rozszerzeniem zakresu samodzielności i odpowiedzialności wielkich organizacji gospodarczych, zwiększa z konieczności zainteresowanie wszystkich pracowników poprawą wyników ekonomicznych w znacznie większym stopniu niż w warunkach działania poprzedniego systemu, w którym obowiązek wykonania planów i utrzymania się w Kmitach hamował rozwijanie inicjatywy w realizowaniu celów ekonomicznych.

W tej sytuacji zagadnienie racjonalnego gospodarowania i podejmowania uzasadnionych decyzji gospodarczych, a więc popartych rachunkiem ekonomicznym, powinno stać się obowiązującą regułą postępowania w przedsiębiorstwach, będących wielkimi organizacjami gospodarczymi³³.

Sytuacja gospodarza a zwłaszcza perspektywy rozwojowe stwarzać muszą w coraz większym zakresie zapotrzebowanie na optymalne decyzje gospodarcze i rachunek ekonomiczny. Tak więc jednym z podstawowych warunków intensywnego rozwoju naszego kraju jest ciągle prowadzenie i doskonalenie rachunku ekonomicznego.

Postulować należy więc wprowadzenie określonych instytucji prawnych, które pozwoliłyby na dalsze usprawnienie 'metody rachunku ekonomicznego, zwiększyły skuteczność jej oddziaływania i w ostateczności przyniosły zasadnicze w tym względzie zmiany na lepsze. Wydaje się, że powinny temu m in. towarzyszyć następujące poczynania:

1) jasne ustalenie granic ingerencji i nadzoru oraz form jego realizacji jednostek nadrzędnych w sprawy przedsiębiorstw;

2) doskonalenie procedury w stosunkach gospodarczych, zapewniającej przedsiębiorstwu państwowemu należyłą pozycję prawną oraz korzystanie ze środków prawnych w celu ochrony swoich interesów;

3) doskonalenie i jak najszybsze rozwiązanie skomplikowanego problemu, jakim jest właściwe ustalenie podstawowych parametrów wyboru

³³ Zob. J. Elbanowski, *Rachunek ekonomiczny postępu technicznego w jednostkach inicjujących*, *Ekonomika i Organizacja Pracy* 1974, nr 4, s. 157.

ekonomicznego (np. cen i taryf), bowiem w przypadku ich niewłaściwego ustalania, rachunek kosztów i wyników jest niewłaściwy;

4) rozwijanie i doskonalenie bazy informacyjnej, dostarczającej w pełni wiarygodnych danych (rzetelnych i wyczerpujących informacji), potrzebnych dla prawidłowego stosowania rachunku ekonomicznego;

5) utworzenie we wszystkich przedsiębiorstwach komórki głównego ekonomisty, jako komórki sztabowej, tj. zajmującej się dostarczaniem materiałów i ich analizowaniem, potrzebnych do podejmowania decyzji gospodarczych przez upoważniony do tego organ przedsiębiorstwa państwowego;

6) jednoznaczne określenie kompetencji głównego ekonomisty i głównego księgowego w przedsiębiorstwie, gdyż dotąd nie zastało to wszędzie prawidłowo przeprowadzone;

7) likwidacja zbędnych, nadmiernych i szczegółowych przepisów oraz systematyczne porządkowanie stanu obowiązujących aktów prawnych w różnych dziedzinach gospodarki³⁴.

QUESTIONS JURIDIQUES LIÉES AU COMPTE ÉCONOMIQUE DANS LA GESTION DES ORGANISATIONS ÉCONOMIQUES

Résumé

A l'étape actuelle du développement socio-économique du pays on signale de plus en plus souvent le besoin de perfectionner les méthodes de gestion de l'économie nationale. L'une de ces méthodes est le compte économique.

La méthode du compte économique est appliquée par les unités économiques indépendamment du régime et de la forme de propriété. Cependant, dans les conditions de l'économie socialiste, le compte économique, en tant qu'outil de la réalisation du principe de gestion rationnelle, obtient une nouvelle signification. Il doit servir tout à la réalisation des préférences sociales.

Le compte économique désigne la méthode selon laquelle est conduite l'activité économique dans toutes les unités économiques, aussi bien à l'échelon ressort ministériel que dans l'économie locale. De ce fait il constitue avant tout une catégorie économique. Toutefois les sciences économiques ne possèdent pas encore de définition concrète ni de texte précis de cette catégorie économique.

Du fait qu'au moment de la prise de décisions économiques on doit prendre en considération les effets qu'elles peuvent entraîner, l'ingérence juridique et la détermination du texte légal de cette catégorie économique sont indispensables. C'est là le trait caractéristique de notre système de gestion économique. La notion de compte économique a été introduite dans la législation par les directives constituant un annexe à l'arrêt no. 224 du Conseil des Ministres du 29 VII 1964 concernant le progrès économique et l'organisation des services (économiques). Depuis lors la notion de

³⁴ W tym celu prezes Rady Ministrów powołał Radę Legislacyjną, która działa przy premierze jako specjalny organ doradczy i opiniodawczy w sprawach tworzenia prawa.

compte économique apparait de plus en plus souvent dans d'autres dispositions légales, en particulier dans les dispositions concernant les investissements.

L'introduction du compte économique dans la législation entraîne certaines conséquences dans le domaine du droit: il oblige en un sens à adapter les dispositions légales à son texte économique ainsi qu'à créer des garanties légales assurant la bonne application de cette méthode dans la pratique économique.

L'obligation d'application du compte économique concerne des décisions individuelles et non des actes généraux, bien que les dispositions ne le proclament pas expressément. Le compte économique apparait dans les dispositions légales sous deux formes: en tant que fondement de toute décision économique ainsi qu'en tant que critère du contrôle de l'activité économique.

Dans la pratique économique, la méthode du compte économique n'est pas appliquée régulièrement lors de la prise de décisions économiques bien qu'il existe dans ce domaine une obligation légale. La cause de cet état de chose réside dans le fait que les entreprises nationales sont subordonnées, pratiquement et légalement, à une unité supérieure. La limitation, sous diverses formes, de l'autonomie des entreprises limite également la méthode du compte économique. En effet la possibilité d'effectuer des calculs différenciés et de choisir entre plusieurs variantes de décisions économiques est restreinte.

Ainsi l'adoption de solutions adéquates dans le système de gestion économique possède une signification importante pour le domaine de l'application du compte économique par les unités de réconomie situés à différents échelons de la gestion. Ainsi dans la structure de centralisation, la possibilité pour les entreprises de se guider par le compte économique est limitée à quelques décisions laissées à la libre initiative de ces entreprises. En revanche dans la structure de décentralisation de la gestion cette possibilité est plus grande. Cela résulte avant tout du fait que les unités supérieures appliquent dans une plus large mesure des formes d'action économique envers les entreprises qui leur sont subordonnées.

On peut considérer comme justes et opportunes les tendances visibles dans les réformes actuelles du système de gestion de l'économie, accroissant les compétences des directeurs d'entreprises dans le domaine de la prise de décisions économiques indépendantes sur la base du compte économique.

En outre il faut souhaiter que soient introduites d'autres institutions légales permettant la réalisation adéquate du compte économique dans l'activité des entreprises d'état. Toutefois jusqu'ici le compte économique n'est utilisé qu'à l'échelon de l'économie nationale, il en résulte la détermination d'objectifs économiques à caractère social général. Les objectifs des différentes entreprises établis sur la base du compte économique sont subordonnés aux directives de l'objectif social général et possèdent par rapport à cet objectif un caractère concrétisant.